

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.39>

УДК 657

Я. А. Дроботя,

к. е. н., доцент, Полтавський державний аграрний університет, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6716-4654>

О. В. Безкровний,

к. е. н., доцент,

Полтавський державний аграрний університет, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1939-8090>

О. О. Дорошенко,

к. е. н., доцент,

Полтавський державний аграрний університет, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1163-8635>

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ ПОДАТКУ З ДОХОДУ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Ya. Drobotia,

*PhD in Economics, Associate Professor,
Poltava State Agrarian University, Ukraine*

O. Bezкровnyi

*PhD in Economics, Associate Professor,
Poltava State Agrarian University, Ukraine*

O. Doroshenko,

*PhD in Economics, Associate Professor,
Poltava State Agrarian University, Ukraine*

FINANCIAL RISKS OF PERSONAL INCOME TAX

У статті обґрунтовано базові маркери ефективності податку на доходи фізичних осіб. Досліджено динаміку податку на доходи фізичних осіб в розрізі зведеного бюджету та Державного бюджету України. На основі сформованої динаміки обґрунтовано зниження фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб. Узагальнено прямий вплив податку на доходи фізичних осіб на економіку України та окремих членів суспільства. Досліджено переваги та недоліки податку на доходи фізичних осіб. Обґрунтовано доцільність підвищення ефективності управління податком на доходи фізичних осіб з боку держави, враховуючи можливість користування даним інструментом не лише як джерелом наповнення бюджету, а й як інструментом стимулювання національної економіки, окремих її галузей та працівників, акцентуючи увагу на соціальному аспекті даного податку.

Personal income tax is one of the main sources of state revenue, but its efficiency is not always high or at least optimal. The problem of reducing the effectiveness of this tax is twofold, in particular, the effectiveness should be considered from the standpoint of filling the budget, and from the standpoint of stimulating employees, interest in the results of their work. Too high an interest rate from this tax reduces the motivation for work and entrepreneurial activity, and vice versa, too low an interest rate does not ensure a sufficient level of state income, which is why, when forming an interest rate, the state must balance between its own income and incentives for entrepreneurship, interest in the results of its own labor, which in the end allows to fill the budget and shapes the development of the country's economy. It is the question of maintaining the balance that causes the interest and relevance of this issue.

Numerous research works related to the problems of taxation in general and the problems of personal income tax, thorough normative legal acts on this issue, nevertheless, in our opinion, leave gaps and bottlenecks, which relate precisely to the balancing of the state between its own benefits from tax administration and incentive to the efficiency of entrepreneurship, the work of employees, which actually determines the expediency and relevance of this publication.

The purpose of the article is to study the process of managing the personal income tax on the border of administration and stimulating the efficiency of the economy, taking into account the social aspect of this tax.

he article substantiates the basic markers of the effectiveness of the personal income tax. The dynamics of the personal income tax in terms of the consolidated budget and the state budget of Ukraine have been studied. On the basis of the established dynamics, the decrease in the efficiency of the management of personal income tax is substantiated. The direct impact of the personal income tax on the country's economy and individual members of its society is summarized. Advantages and disadvantages of personal income tax are studied.

The expediency of increasing the effectiveness of the administration of the personal income tax on the part of the state is substantiated, taking into account the possibility of using this tool not only as a source of filling the budget, but also as a tool to stimulate the economy as a whole, its individual industries and employees, emphasizing the social aspect of this tax.

Ключові слова: *податок, податок на доходи фізичних осіб, ефективність податку на доходи фізичних осіб, фінансові ризики податку на доходи фізичних осіб.*

Key words: *tax, personal income tax, effectiveness of personal income tax, financial risks of personal income tax.*

Постановка проблеми. Податок на доходи фізичних осіб є одним з основних джерел доходів держави, однак його ефективність не завжди є високою або ж принаймні оптимальною. Проблема зниження ефективності даного податку формує фінансові ризики, які слід розглядати як з позиції наповнення бюджету, так і з позиції стимулювання найманих працівників, зокрема зацікавленості останніх в результатах своєї праці. Занадто висока відсоткова ставка з даного податку знижує мотивацію до праці та професійної діяльності, і навпаки, надто низьке значення відсоткової ставки не забезпечує достатній рівень доходів держави, саме тому, формуючи

відсоткову ставку держава повинна балансувати між власними доходами та стимулами до професійної діяльності, зацікавленості в результатах власної праці, що в кінцевому випадку дозволяє наповнити бюджет та формує розвиток економіки країни. Власне питання дотримання балансу і викликає цікавість та актуальність даної проблематики.

Тож, вважаємо, що проблема ефективності податку з доходу фізичних осіб є актуальною та потребує пошуку оптимальних шляхів її вирішення з метою мінімізації фінансових ризиків як для держави в цілому, так і для найманих працівників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання податку з доходів фізичних осіб, є повсякчас актуальним як серед науковців, так і серед законотворців. Цікавим є і закордонний досвід стосовно оподаткування доходів фізичних осіб.

Так, зокрема, аналізуючи праці науковців, варто акцентувати на дослідженнях О. В. Коби та Я. О. Горбенко, які аналізували закордонний та вітчизняний досвід ПДФО [2], О. В. Костяни, яка досліджувала соціальну справедливість при оподаткуванні доходів фізичних осіб в Україні [3], Т. Левітса, котрий аналізував питання зарахування ПДФО до місцевих бюджетів [4]. Цікавою є праця історії становлення та реалій сучасного ПДФО в Україні науковця І. В. Семенця [7]. Недоліки та переваги ПДФО є об'єктом дослідження І. Ткаченка [9] та О. Шевченка [10]. Ф. П. Ткачик та О. В. Остапчук [8] аналізували європейські пріоритети оподаткування доходів фізичних осіб. Законодавчим відображенням ПДФО в межах нашої держави є Податковий кодекс України [6] та інші нормативно-правові акти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Чисельний доробок наукових праць стосовно проблематики оподаткування загалом та проблематики податку з доходів фізичних, ґрунтовні нормативно-правові акти з даного питання, все ж таки, на нашу думку, залишають прогалини і вузькі місця, котрі стосуються саме балансування держави між надходженнями від адміністрування податку та стимулу до ефективності

професійної діяльності, що власне і обумовлює доцільність та актуальність цієї публікації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження процесу управління нарахуванням і сплатою податку з доходів фізичних осіб на межі балансування між адмініструванням та стимулом ефективності економіки, враховуючи соціальний аспект даного податку.

Виклад основного матеріалу. Податки – це головне джерело наповнення дохідної частини бюджету з ціллю виконання функцій, що покладені на державу. Однак, податки є джерелом стимулу та розвитку держави, забезпечення соціальних потреб в межах держави лише за кваліфікованого управління як структурою податків, відсотковими ставками так і об'єктами оподаткування, пільгами в оподаткуванні.

Вважаємо, що ефективність управління податком на доходи фізичних осіб повинна включати наступні маркери (рис. 1).

Власне досліджуючи податок з доходів фізичних осіб перш за все, на наш погляд, потрібно дослідити відсоток наповнення даним податком зведеного та Державного бюджету України.

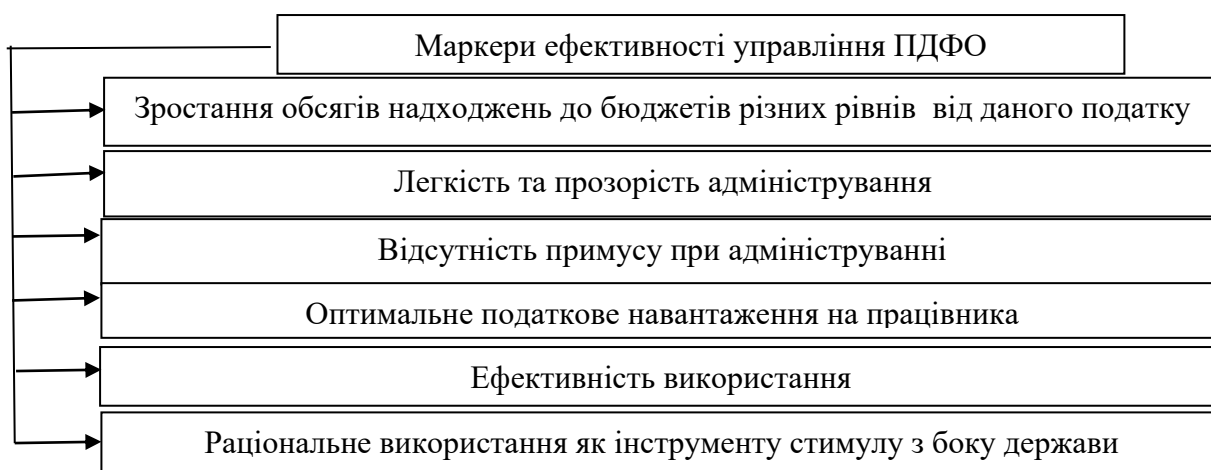

Рисунок 1. Маркери ефективності управління ПДФО

Джерело: узагальнено автором на основі: [1-10]

Згідно даних табл. 1 можемо зробити висновок відносно зростання податкових надходжень до зведеного бюджету України за період 2018-

2022 рр. на 356876,5 млн грн загалом та зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб на 190772 млн грн зокрема.

Таблиця 1. Динаміка обсягів та питомої ваги податку на доходи фізичних осіб в загальних податкових надходженнях зведеного бюджету України за 2018-2022 рр.

Роки	Податкові надходження бюджету загалом		Надходження до бюджету від ПДФО	
	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %
2018	986348,5	100,0	229900,6	23,31
2019	1070321,0	100,0	275458,5	25,74
2020	1136687,2	100,0	295107,3	25,96
2021	1453804,1	100,0	349785,5	24,06
2022	1343225,01	100,0	420672,6	31,32
Відхилення 2022 р. від 2018 р. (+; -)	+356876,5	x	+190772,0	+8,01

Джерело: узагальнено автором на основі: [5]

При цьому варто відзначити, що за період дослідження зросла і питома вага податку на доходи фізичних осіб у складі загальних податкових надходжень на 8,01 в.п. Тож, навіть в реаліях війни варто говорити про ефективність адміністрування податку на доходи фізичних осіб в розрізі зведеного бюджету України.

Проаналізуємо більш детально яку ж питому вагу податкові надходження загалом та надходження від податку на доходи фізичних осіб займають в загальній структурі доходів зведеного бюджету України за 2018-2022 рр.

За даними табл. 2 можемо зробити висновок про скорочення у складі загальних доходів зведеного бюджету України як загальних податкових надходжень (за період дослідження скоротились на 22,13 в.п.), так і податкових надходжень від ПДФО (скоротились на 0,26 в.п.). Проте, слід відзначити, що у складі загальних доходів зведеного бюджету України доходи від ПДФО скоротились значно в менших обсягах ніж доходи від податків загалом.

Таблиця 2. Динаміка питомої ваги доходів держави у складі зведеного бюджету України від адміністрування податку на доходи фізичних осіб за 2018-2022 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2018 р. (+; -)
Податкові надходження бюджету загалом, %	83,29	82,98	82,57	87,46	61,16	-22,13
Надходження від податку на доходи фізичних осіб, %	19,41	21,36	21,44	21,04	19,15	-0,26

Джерело: узагальнено автором на основі: [5]

Проаналізуємо динаміку обсягів і питомої ваги ПДФО в розрізі Державного бюджету України за 2018-2022 рр. (табл. 3).

Згідно даних табл. 3 можемо зробити висновок відносно зростання податкових надходжень до державного бюджету за період 2018-2022 рр. на 195949 млн грн загалом та зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб на 56685,5 млн грн зокрема. При цьому варто відзначити, що за період дослідження зросла і питома вага податку на доходи фізичних осіб у складі загальних податкових надходжень на 3,46 в.п. Тож, навіть в реаліях війни варто говорити про ефективність адміністрування податку на доходи фізичних осіб.

Таблиця 3. Динаміка обсягів та питомої ваги податку на доходи фізичних осіб в загальних податкових надходженнях Державного бюджету України за 2018-2022 рр.

Роки	Податкові надходження бюджету загалом		Надходження до бюджету від ПДФО	
	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %
2018	753815,6	100,0	91741,8	12,17
2019	799776,0	100,0	109954,0	13,75
2020	851115,6	100,0	117281,3	13,78
2021	1107090,9	100,0	137555,2	12,42
2022	949764,4	100,0	148427,3	15,63
Відхилення 2022 р. від 2018 р. (+; -)	+195949	x	+56685,5	+3,46

Джерело: узагальнено автором на основі: [5]

Проаналізуємо більш детально яку ж питому вагу податкові надходження загалом та надходження від податку на доходи фізичних осіб займають в загальній структурі доходів Державного бюджету України за 2018-2022 рр. (табл. 4).

Таблиця 4. Динаміка питомої ваги доходів держави у складі Державного бюджету України від адміністрування податку на доходи фізичних осіб за 2018-2022 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2018 р. (+; -)
Податкові надходження бюджету загалом, %	81,22	80,12	79,10	85,37	53,14	-28,08
Надходження від податку на доходи фізичних осіб, %	9,88	11,01	10,90	10,61	8,30	-1,58

Джерело: узагальнено автором на основі: [5]

Дослідження згідно даних табл. 4 вказує на динамічне скорочення в доходах Державного бюджету України загальних податкових надходжень на 28,08 в.п. та надходжень від ПДФО на 1,58 в.п. Власне дана динаміка вказує на неефективне управління відносно адміністрування податків до державного бюджету загалом та відносно ПДФО зокрема. Однак, варто відзначити, що в реаліях військового стану, загального падіння ефективності в усіх галузях, зниження продуктивності праці та розкручування інфляційної спіралі досягти ефективного адміністрування вкрай складно.

Тож, вважаємо, що дослідження відносно зниження ефективності адміністрування податків на сьогодні – індикатор, на який слід звернути увагу після закінчення війни.

Узагальнюючи власні дослідження та дослідження інших науковців відносно ПДФО слід акцентувати на тому, що даний податок має свої як переваги, так і недоліки.

Переваги та недоліки ПДФО узагальнено нами в межах табл. 5.

Таблиця 5. Податок на доходи фізичних осіб: переваги та недоліки

Переваги	Недоліки
Легкість адміністрування – справляється із заробітної плати	Висока ставка для платника, що провокує пошук шляхів уникнення сплати
Відсутність скарг на самодисципліну платників, бо нараховується податковим агентом	Відсутність частково прогресивної шкали, що збільшує соціальну нерівність
Прозорість адміністрування	Висока ставка знижує мотивацію праці найманих працівників
Передбачуваність адміністрування	Неефективність визначення меж застосування податкової соціальної пільги у зв'язку з відставанням прожиткового мінімуму для працездатного населення від мінімальної заробітної плати
Легкість планування доходів від даного податку з боку держави	
Вагоме джерело доходів бюджету країни	

Джерело: узагальнено автором на основі: [1-10]

Дослідивши переваги і недоліки податку на доходи фізичних осіб, можемо акцентувати, що переваг наразі більше. Проте обґрунтовані недоліки та динаміка ПДФО в розрізі загальних надходжень до зведеного бюджету України та до Державного бюджету України вказує на потребу удосконалення управління даним податком з ціллю мінімізації фінансових ризиків для дохідної частини бюджету України.

Висновок. Отже, податок з доходу фізичних осіб є важливим інструментом фінансової політики держави. Так, за допомогою даного інструменту можливо здійснити вплив не лише на формування і використання доходів держави, забезпечуючи соціальні потреби її громадян, а й стимулювати або ж навпаки стримувати розвиток економіки та окремих її галузей, стимулювати (стримувати) соціальні потреби. Варто акцентувати і на тому, що даний податок в Україні – вагоме джерело наповнення бюджетів, що має як позитивні, так і негативні риси. Вважаємо, що для покращення ефективності податку з доходу фізичних осіб та мінімізації фінансових ризиків варто балансувати між потребами держави, соціальними процесами в державі, потребами окремих громадян.

Література

1. Безкровний О. В., Дорошенко О. О. Становлення та розвиток прибуткового оподаткування фізичних осіб. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 1(10). С. 91-96.
2. Коба О. В., Горбенко Я. О. Оподаткування доходів фізичних осіб: закордонний та вітчизняний досвід. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 931-935.
3. Костяна О. В. Реалізація принципу соціальної справедливості при оподаткуванні доходів фізичних осіб в Україні. *Бізнес Інформ*. 2019. № 4. С. 335-341.
4. Левітс Т. Зарахування ПДФО до місцевих бюджетів в Україні: аналіз стану і перспективи. *Децентралізація*. 2021. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13780> (дата звернення: 15.08.2023 р.).
5. Офіційний сайт Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua> (дата звернення: 15.08.2023 р.).
6. Податковий кодекс України: закон, кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 15.08.2023 р.).
7. Семенець І.В. Оподаткування доходів громадян в Україні: історія становлення та сьогодення. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія: Економічні науки. 2019. Вип. 14. С. 296-302.
8. Ткачик Ф. П., Остапчук В. О. Європейські пріоритети оподаткування доходів фізичних осіб. *Світ фінансів. Актуальні питання теорії і практики фінансів*. 2020. Вип. 2(63). С. 77- 87.
9. Ткаченко І. Податок на доходи фізичних осіб: переваги та недоліки. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 17-20.
10. Шевченко О. Податок на доходи фізичних осіб: проблеми та перспективи. *Економіка та держава*. 2018. № 11. С. 23-26.

References

1. Bezkravnyj, O. V. and Doroshenko, O. O. (2015), "Formation and development of income taxation of individuals", *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 1(10), pp. 91-96.
2. Koba, O. V. and Horbenko, Ya. O. (2018), "Personal income taxation: foreign and domestic experience", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 22, pp. 931-935.
3. Kostiana, O. V. (2019), "Implementing the Principle of Social Justice in the Taxation of Incomes of Individuals in Ukraine", *Biznes Inform*, vol. 4, pp. 335-341.
4. Levits, T. (2021), "Enrollment of personal income tax to local budgets in Ukraine: analysis of the state and prospects", *Detsentralizatsiia*, [Online], available at: <https://decentralization.gov.ua/news/13780> (Accessed 15 August 2023).
5. Minfin (2023), available at: <https://index.minfin.com.ua> (Accessed 15 August 2023).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 15 August 2023).
7. Semenets, I. V. (2019), "Taxation of citizens' incomes in Ukraine: the history of formation and the present", *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Ohienka. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 14, pp. 296-302.
8. Tkachyk, F. P. and Ostapchuk V. O. (2020), "European priorities for personal income taxation", *Svit finansiv. Aktualni pytannia teorii i praktyky finansiv*, vol. 2(63), pp. 77- 87.
9. Tkachenko, I. (2019), "Personal income tax: advantages and disadvantages", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 5, pp. 17-20.
10. Shevchenko, O. (2018), "Personal income tax: problems and prospects", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 23-26.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2024 р.